

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

БІНИЦЬКА КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК [378.091.12:005.591.3]:373.3(043.3)

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
011 – науки про освіту

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Терещук Григорій Васильович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Олійник Марія Іванівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри педагогіки та психології
дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
Пантюк Микола Павлович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
проректор з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, доцент
Примакова Віталія Володимирівна,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради,
професор кафедри теорії й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій.

Захист відбудеться 31 січня 2019 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 28 грудня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах світових глобалізаційно-інтеграційних процесів та демократичних перетворень, які є ознакою ХХІ століття, актуалізуються завдання кардинального підвищення якості систем шкільної і вищої освіти України. Реалізація прагнення держави ввійти до числа розвинених країн світу, курс на євроінтеграцію неможливі без забезпечення умов для вільного пересування людей, товарів та послуг у європейському просторі. Останнє, своєю чергою, зумовлює потребу якнайшвидшої адаптації української системи освіти до єдиних європейських критеріїв і стандартів.

Фундаментальні положення модернізації загальної середньої освіти в Україні представлені в Концепції Нової української школи. Одним із пріоритетних напрямів реформування української школи є оновлення насамперед її початкової ланки, оскільки від якості навчання в початковій школі залежить, наскільки успішними учні будуть у подальшому навчанні та професійному самовизначенні, чи вдалим буде їхній вибір життєвого шляху, чи зможуть вони в майбутньому набути готовності до саморозвитку і професійної мобільності, конкурентоздатності на ринку праці в умовах швидких соціально-економічних змін.

З огляду на це стає очевидною вирішальна роль поетапного реформування системи підготовки вчителя початкових класів, адже саме від нього залежить, наскільки ефективно й оперативно буде реалізована нова парадигма шкільної освіти, що ґрунтується на компетентнісному підході й педагогіці співробітництва, демократизації та індивідуалізації навчального процесу. Відповідно до Концепції Нової української школи вчителі початкової освіти повинні сформувати в дітей ключові компетентності, визначені сьогодні провідними освітніми системами світу та потрібні людині у ХХІ столітті.

Входження України в єдиний європейський освітній простір зумовлює актуальність аналізу розвитку вітчизняної системи освіти в контексті інтеграційних освітніх процесів. Вивчення та впровадження прогресивних елементів зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів має позитивний вплив на модернізацію вітчизняної системи педагогічної освіти та дасть змогу розширити сучасну наукову джерельну базу. Ураховуючи спільність історичних, етнічних, політичних, релігійних, культурних умов розвитку України та її європейських країн-сусідів, особливий інтерес викликає досвід держав Східної Європи – нових членів Європейського Союзу (Республіки Польща, Угорщини, Румунії, Республіки Словаччини, Чеської Республіки), оскільки в недавньому минулому системи освіти означених країн та України мали багато спільних рис.

Протягом останніх десятиліть об'єктом ґрунтовного порівняльно-педагогічного аналізу були різні напрями реформування вищої школи окремих країн Європи та інтеграційні процеси в європейській освіті, що беруть початок від підписання Болонської декларації і проголошення Лісабонської стратегії. Проте до цього часу відсутня систематизована й узагальнена аналітика досвіду

та тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи.

Педагогічна освіта є важливим складником системи вищої освіти, оскільки має сприяти відтворенню кадрового потенціалу освітньої галузі, забезпечувати високу якість підготовки вчителів, безпосередньо впливати на оптимальне вирішення освітніх проблем, що актуалізує потребу у фундаментальному дослідженні досвіду зарубіжних країн у цій сфері. На особливу увагу вітчизняних компаративістів заслуговують модернізаційні процеси системи підготовки майбутніх учителів початкової освіти в державах Східної Європи, спрямовані на її узгодження із запитами сучасного ринку праці в розвинених європейських країнах, оскільки економічні, політичні, соціальні й технологічні перетворення в цих країнах відбуваються приблизно в таких самих умовах, як і в Україні, хоча й із випередженням.

Розв'язання цих важливих завдань гальмується низкою суперечностей, зокрема між:

- високими темпами реформування початкової ланки загальної середньої освіти відповідно до Концепції Нової української школи, Закону України «Про освіту» та соціально-економічними й організаційно-педагогічними проблемами, що супроводжують пошук ефективних механізмів інноваційного розвитку системи неперервної підготовки вчителів, здатних працювати в умовах Нової української школи за новим Державним стандартом початкової освіти на компетентнісній основі;

- посиленням інтересу до конструктивного досвіду з професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи та відсутністю цілісного педагогічного дослідження тенденцій її розвитку;

- великою різноманітністю моделей педагогічної освіти навіть в окремій країні Східної Європи і потребою у створенні умов, що сприяють ефективному формуванню загальноєвропейського освітнього простору з уведенням уніфікованої дворівневої системи підготовки кадрів та забезпеченням взаємовизнання дипломів про вищу освіту;

- реалізацією єдиних вимог Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС) та оригінальними традиціями національних систем вищої освіти країн Східної Європи;

- потребою врахування особливостей становлення і розвитку вітчизняної педагогічної освіти, прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної підготовки вчителів початкової освіти та їх недостатньою дослідженістю у вітчизняній педагогічній науці і, як наслідок, частим ігноруванням при використанні в педагогічній практиці;

- необхідністю синхронізації шляхів розвитку професійної підготовки вчителів початкової освіти в Україні та в країнах Східної Європи в умовах входження України до європейського простору вищої освіти та проблемами соціально-економічного розвитку українського суспільства, які стримують темпи модернізації вищої освіти.

Подолання названих суперечностей може суттєво сприяти виокремлення й обґрунтування тенденцій професійної підготовки майбутніх учителів

початкової освіти в країнах Східної Європи з метою імплементації окремих досягнень цих країн, насамперед членів ЄС, для реформування та європеїзації української вищої педагогічної освіти.

Проблема модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти багатоаспектна. В українському науковому просторі методологічні основи сучасної філософії освіти досліджено в працях В. Андрущенка, В. Бондаря, В. Кременя, В. Огнев'юка та ін.; шляхи реформування та інноваційного розвитку вищої освіти обґрунтовано в наукових публікаціях О. Дубасенюк, М. Згуровського, І. Зязюна, К. Корсака, Н. Ничкало, М. Пантюка, П. Сауха, Г. Терещука та ін.; концепціям неперервної професійної освіти, її науково-методичному забезпеченню присвячені дослідження С. Гончаренка, Р. Гуревича, С. Сисоевої; на психолого-педагогічних засадах професійної підготовки вчителів у країнах Європейського Союзу та США зацентрували свою увагу В. Бауер, П. Вітоль, Т. Десятов, О. Заболотна, Т. Ключкович, Е. Майборода, С. Марголіс, Я. Морітз, Л. Пуховська, В. Рубцов; розвиток освіти країн Вишеградської четвірки вивчали М. Поп'юк, Н. Чорна; аналізу післядипломної педагогічної освіти присвячені дослідження В. Примакової.

Різні аспекти історії початкової школи, теорії і практики підготовки вчителів початкових класів проаналізовані в працях Л. Коваль, С. Когут, Я. Кодлюк, В. Примакової, О. Янкович та ін.

У процесі аналізу проблем професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи й України важливо враховувати результати досліджень із порівняльної педагогіки таких учених: Н. Авшенюк, Т. Десятова, О. Заболотної, О. Локшиної, Л. Пуховської, М. Чепіль та ін.

Низка порівняльно-педагогічних досліджень вітчизняних науковців присвячена зарубіжному досвіду розвитку шкільної освіти та професійної підготовки майбутніх педагогів, а саме: тенденціям розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу (Т. Кристопчук); моделям підготовки майбутніх учителів початкових класів у країнах ЄС, США та Канади (В. Грачева, І. Гушлевська, Т. Кучай); розвитку післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (С. Синенко); вивченню спільних та відмінних тенденцій розвитку педагогічної освіти США (Т. Кошманова); основним тенденціям розвитку і сучасного стану професійної освіти країн Європейського Союзу (О. Олейнікова); підготовці вчителів до інтегрованого навчання в І–ІІІ класах початкової школи в Республіці Польща (Т. Яніцка-Панек); теоретико-методологічним засадам підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в країнах Східної Європи (М. Олійник); тенденціям розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (О. Ярова) та ін.

Проблеми вищої педагогічної освіти в Європі досліджували вчені східноєвропейських країн: Ч. Банах, Дж. Беттел, Е. Валтерова, Р. Ванова, Й. Ванга, І. Васютова, Х. Габр, Л. Докупілова, К. Зіменова, А. Імре, Х. Кв'ятковська, Т. Левовицький, Я. Морітз, Л. Мушинська, Й. Наги, Д. Новакова, В. Оконь, Т. Оларчик, Х. Філова, Л. Ціолан, І. Чайна-Худиба, В. Швець, А. Школяк та ін.

Водночас аналіз сучасних джерел наукової інформації свідчить, що тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи ще не стали предметом фундаментального науково-педагогічного дослідження й системного компаративного аналізу.

Ураховуючи приєднання України до єдиного європейського простору вищої освіти та соціально-економічну значущість забезпечення якості освіти на рівні європейських вимог, наявність позитивного досвіду країн Східної Європи, придатного для використання в процесі модернізації підготовки вчителів початкової ланки освіти України, беручи до уваги зазначені вище суперечності та зважаючи на відсутність фундаментального науково-педагогічного дослідження з проблеми підготовки вчителів початкової освіти східноєвропейських країн, які є членами Європейського Союзу, темою дисертаційного дослідження обрано **«Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, є складником колективної теми «Розвиток освіти у країнах Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U005427) та входить до комплексної теми науково-педагогічного дослідження «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (державний реєстраційний номер 0111U001321) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 10 від 26.10.2016 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 29.11.2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи та України.

Предмет дослідження – тенденції розвитку професійної підготовки вчителів для системи початкової освіти в східноєвропейських країнах, які є членами Європейського Союзу.

Мета дослідження – на основі системного науково-порівняльного аналізу обґрунтувати тенденції становлення й розвитку підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи та визначити можливості використання прогресивних ідей досвіду цих країн у закладах вищої педагогічної освіти України.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети визначено такі *завдання дослідження*:

1. Узагальнити концептуальні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи.

2. Виявити суспільно-політичні, соціально-економічні й організаційно-педагогічні чинники модернізації систем початкової освіти в контексті професійної підготовки майбутніх учителів у країнах Східної Європи.

3. За результатами порівняльного аналізу процесів модернізації систем початкової освіти в країнах Східної Європи охарактеризувати особливості змісту та освітньо-кваліфікаційні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в цих країнах.

4. На основі виокремлених спільного й особливого в педагогічній освіті східноєвропейських країн і виявлених тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти створити узагальнену модель цієї підготовки.

5. Визначити напрями імплементації ідей професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну та східноєвропейські держави Європейського Союзу.

Мета дослідження, що має фундаментальний і водночас прикладний характер, зумовлює потребу обґрунтування **концепції дослідження** на методологічному, теоретичному і методичному рівнях, яка ґрунтується на ідеях демократії і гуманізму, реалізується на засадах міждисциплінарного, синергетичного, системного, полікультурного, прогностичного підходів наукового пізнання.

Методологічний рівень концепції визначає взаємозв'язок та взаємодію принципів об'єктивності, всебічності, єдності історичного і логічного, цілісності, детермінізму та відповідає вимогам вірогідності, надійності та доказовості.

Інтерпретація проблеми тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти з урахуванням зазначених вище методологічних принципів віддзеркалюється в: детальному вивченні чинників, які визначають напрями розвитку педагогічної освіти країн Східної Європи; адекватності підходів і засобів наукового пошуку, які сприяють здобуттю об'єктивної та всебічної інформації стосовно об'єкта дослідження, унеможливають однобічність, упередженість та суб'єктивність аналізу досліджуваних фактів і явищ; наукових положеннях про навчання та професійне самовдосконалення вчителя впродовж усього життя, неперервність професійної педагогічної освіти; концепції розвитку педагогічної освіти в Європейському Союзі та педагогічній конституції Європи. В основу дослідження покладено також філософсько-педагогічні ідеї синергетичного підходу, відповідно до якого професійну підготовку майбутніх учителів початкової освіти необхідно розглядати крізь призму відкритих нелінійних систем, які передбачають перехід від закритої (замкнутої всередині країни) до відкритої (доступної для впливів європейського суспільства) системи освіти.

Методологічний концепт дослідження детермінує взаємозв'язок і взаємодію міждисциплінарних підходів, що слугують базисом для всебічного аналізу проблеми розвитку професійної підготовки майбутніх учителів

початкової освіти в країнах Східної Європи. Концепт відображає філософські, соціальні, історичні, загальнонаукові, міждисциплінарні основи підготовки вчителя початкової освіти, зокрема: теорію пізнання, діалектичний принцип взаємозв'язку та взаємозумовленості закономірностей і явищ соціальної дійсності, принцип єдності історичного і логічного, системності і цілісності, детермінізму й розвитку.

Дослідження професійної підготовки вчителів початкової освіти країн Східної Європи опирається на такі концепції: загальну персоналістичну, прагматичну, методичну, неопозитивістську, гуманістичну.

У процесі обґрунтування методологічних принципів і положень проблеми дослідження враховувалося домінантне використання в педагогічній освіті східноєвропейських країн трьох основних моделей: технологічної, гуманістичної, функціональної.

Теоретичний рівень концепції визначає низку ключових категорій і понять, без яких неможливе розуміння сутності предмета дослідження. На основі встановлених логічних зв'язків між поняттями, які використовуються у вітчизняному та європейському науково-освітньому просторі, сформовано науковий тезаурус тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи. З'ясовано, що на процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів значний вплив мають три типи чинників: контекстуальні, інституційні, навчальні. Теоретичний рівень концепції завдяки аналізу і синтезу, абстрагуванню й схематизації дозволив створити узагальнену модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи, у якій враховано спільні та відмінні концептуальні засади і тенденції професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти. Тенденції професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи дають можливість прогнозувати напрями модернізації такої підготовки в Україні, проектувати компоненти освітніх програм, удосконалювати організаційні форми і методи, освітні технології з метою їхнього системного використання в процесі професійно-педагогічної підготовки студентів у закладах вищої освіти.

Методичний рівень концепції окреслює прикладний аспект дослідження і базується на обґрунтуванні ідей прогресивного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи. Методичний рівень має на меті виокремлення із зарубіжного досвіду напрямів удосконалення підготовки сучасних учителів початкової освіти України, зокрема, щодо: диверсифікації та гнучкості освітніх програм для спеціальності «Початкова освіта» з можливістю здобуття додаткових спеціалізацій завдяки запровадженню навчальних предметів та курсів за вибором студентів, поєднання спеціальностей з початкової і дошкільної освіти, підготовки майбутніх учителів початкової освіти до інтегрованого навчання та роботи в інклюзивному освітньому просторі, інтерактивного характеру навчання тощо.

Методичний аспект концепції передбачає розробку рекомендацій для творчого використання східноєвропейських ідей у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Україні на основі

критичного аналізу інноваційного досвіду педагогічної освіти в країнах Східної Європи.

Для розв'язання дослідницьких завдань використано комплекс **методів дослідження**, зокрема *теоретичних*: аналіз і синтез – для виокремлення специфічних рис підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи і виявлення спільних ознак цієї підготовки; узагальнення, педагогічне проектування і моделювання – у процесі побудови узагальненої моделі підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи; порівняльно-історичний метод – зіставлення соціально-економічних та педагогічних фактів, явищ і результатів педагогічної діяльності вчителів; структурно-логічний метод уможливив розгляд розвитку соціальних та освітньо-культурних процесів та виокремлення їхніх основних компонентів; класифікаційно-аналітичний слугував для дослідження структури та аналізу моделей підготовки майбутніх учителів початкової освіти в системі вищої освіти та концепції підготовки вчителів у країнах Східної Європи; хронологічний, кількісний проблемно-порівняльний аналіз дозволив провести дослідження нормативно-правової бази, визначити освітньо-кваліфікаційні вимоги до змісту, організаційних форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи, виявити суперечності та обґрунтувати шляхи їхнього подолання; проблемно-прогностичний метод допоміг окреслити напрями використання досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в системі педагогічної освіти України.

У процесі дослідження використано також *емпіричні* методи: пошуково-бібліографічний – для вивчення, систематизації та класифікації джерельної бази (науково-педагогічної, методичної літератури, нормативно-правових документів, періодики); аналіз матеріалів міжнародних освітніх програм, інтернет-ресурсів, практичного досвіду закладів вищої освіти та початкових шкіл країн Східної Європи для виокремлення позитивних ідей та напрямів їхньої імплементації в систему педагогічної освіти України; пошук емпіричних даних функціонування систем педагогічної освіти країн Східної Європи з метою вивчення практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти; графічне моделювання для наочної інтерпретації узагальненої інтегрованої моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в контексті імплементації східноєвропейського досвіду.

Поєднання цих методів забезпечило вибір і аналіз джерельної бази, визначення концептуальних положень, достовірність отриманих результатів та узагальнення висновків дослідження.

Джерельну базу дослідження складають: міжнародні офіційні документи та положення доповідей, декларацій, рекомендацій міжнародних організацій, електронні бази даних та статистичні звіти ЮНЕСКО, Ради Європи, Асоціації педагогічної освіти в Європі, Організації економічного співробітництва та розвитку; нормативно-правові документи країн ЄС із питань педагогічної освіти, її модернізації та інтеграції; Лісабонська конвенція (1997 р.) та Болонська декларація (1999 р.); інформаційно-аналітичні документи та

матеріали статистичних досліджень європейських та міжнародних організацій із питань організації і реформування педагогічної освіти та тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Європейському Союзі: «Вивчення політичних заходів щодо підвищення привабливості педагогічної професії в Європі»; «Євредика»; Мережа з питань освітніх систем та освітніх політик; «Педагогічна професія в Європі: політика, практика, суспільний вибір»; «Показники розвитку освіти в Європі»; «Ключові показники про вчителів і лідерів шкіл у Європі»; «Ключові показники щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у школах Європи»; «Показники початкової освіти вчителів. Витяг з ключових даних про освіту»; «Педагогічна професія в Європі: профіль, тенденції та проблеми. Витяг з ключових даних про освіту в Європі»; «Інформаційна мережа з освіти в Європі»; міжнародні дослідження із проблем упровадження ключових компетентностей у системах освіти; статистичні збірники ЄС; статистичні збірники (OECD) тощо; наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених із проблем розвитку освіти в країнах Східної Європи.

Наукова новизна і теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що *вперше*:

– у результаті порівняльно-педагогічного аналізу обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкової освіти, що склалася в країнах Східної Європи на ідеях гуманістичного розуміння людини як абсолютної цінності й цілі суспільного прогресу, та реалізується на засадах комплексного, міждисциплінарного, порівняльного, цілісного, синергетичного, історичного, системного, полікультурного, прогностичного підходів. Концепція відображає, з одного боку, специфіку та національну ідентичність окремих країн, а з іншого – є універсальною і проектує участь учителів у підготовці дітей до вирішення спільних суспільних проблем соціально розвинутої європейської спільноти;

– установлено, що в країнах Східної Європи відбувається процес розробки та впровадження нових моделей професійної підготовки вчителів початкової освіти, які відповідають вимогам єдиного європейського простору вищої освіти і мають спільні риси; педагогічна освіта базується на трьох домінуючих моделях (технологічній, гуманістичній, функціональній орієнтації), а пріоритет у підготовці вчителя надається концепціям: загальній персоналістичній, прагматичній, методичній, неопозитивістській, гуманістичній;

– основними тенденціями розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи визначено такі: диверсифікація освітніх програм (насамперед завдяки навчальним курсам за вибором); запровадження спільного ядра змісту освіти; підготовка майбутніх учителів початкової освіти за двома спеціальностями (дошкільна і початкова освіта); пріоритет магістерського рівня підготовки майбутніх учителів початкової освіти; модернізація методів і форм навчання, поступова заміна традиційних лекцій активними методами і формами аудиторного навчання (інтерактивні лекції, майстер-класи, симулятивні методи, моделювання, методи критичного мислення, аналіз роботи в класі за допомогою відеозаписів тощо); застосування комбінованого навчання, що охоплює денну та дистанційну

(заочну) форми навчання, управління процесом навчання через електронну пошту, Інтернет; акцент на практичному складникові підготовки вчителя початкової освіти, підвищення ролі педагогічної практики, збільшення її тривалості та ускладнення педагогічних завдань;

– на основі вивчення й узагальнення різних концептуальних підходів та моделей професійної підготовки вчителів у країнах Східної Європи та в Україні обґрунтовано узагальнену модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, яка враховує тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти на рівні вищої освіти «магістр» з фаховою кваліфікацією вихователя дітей дошкільного віку та додатковими спеціалізаціями за вибором студентів;

– обґрунтовано напрями імплементації досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України, зокрема: органічне поєднання підготовки педагогів для дошкільної і початкової освіти; збереження національних традицій окремих країн у запровадженій кредитно-трансферній накопичувальній системі вищої освіти; умотивованість навчання реальною можливістю та потребою працевлаштування в закладах освіти за спеціальністю, дуальна форма освіти; автономія закладів вищої освіти щодо визначення навчальних спеціальностей, розробки навчальних планів та програм; диверсифікація та гнучкість програм професійної підготовки (здобуття спеціальності вихователя дітей дошкільного віку та вчителя початкової освіти з можливістю додаткових спеціалізацій); збільшення кількості навчальних предметів та курсів за вибором студентів задля урахування специфіки навчання в початковій школі; децентралізація управління системою освіти; підготовка майбутніх учителів початкової освіти до інтегрованого навчання та роботи в інклюзивному освітньому просторі; інтерактивний, ігровий характер навчання.

Конкретизовано три типи найвагоміших організаційно-педагогічних чинників, що впливають на процес професійної підготовки майбутніх учителів: контекстуальний, інституційний, навчальний.

Виділено п'ять орієнтацій змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти: орієнтація на учня, орієнтація на навчальні плани, орієнтація на практичні навички, орієнтація на соціальні умови, універсальна орієнтація.

За результатами порівняльного аналізу уточнено теоретичні підходи до формування змісту, відбору організаційних форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, виділено основні типи навчальних програм з підготовки вчителя початкової освіти в країнах Східної Європи: двоступенева, одноступенева, комплексна, одночасна (паралельна) та послідовна програми.

Подальшого розвитку набули наукові положення щодо модернізації вітчизняної педагогічної освіти відповідно до тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вдосконалено навчальні програми професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти для закладів вищої освіти України, зокрема з порівняльної педагогіки, загальної педагогіки, історії педагогіки; подальшого розвитку набули наукові положення щодо творчого використання прогресивних ідей східноєвропейського досвіду в процесі реформування вітчизняної освітньої системи.

Розроблено і впроваджено навчальний посібник «Системи початкової шкільної освіти країн Східної Європи в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти» та робочі програми з навчальних дисциплін «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», які використовувались викладачами для доповнення тематики лекційних і семінарських занять з історії педагогіки, педагогіки, порівняльної педагогіки в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти України.

Матеріали дослідження, його положення та висновки мають міждисциплінарний характер та можуть використовуватися при викладанні курсів «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи», для написання наукових праць, підготовки підручників, навчальних посібників з питань вищої освіти, професійної підготовки майбутніх педагогів у європейських країнах.

Фактологічний матеріал і джерельна база дослідження можуть бути підґрунтям для наукових розвідок студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів із проблем розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес низки вітчизняних державних закладів: Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 1/664 від 05.06.2018 р.), Хмельницького національного університету (довідка про впровадження № 77 від 04.06.2018 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 764-33/03 від 05.06.2018 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка про впровадження № 7-10/947 від 12.06.2018 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження № 06/36 від 01.06.2018 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 1/513 від 13.06.2018 р.), Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 510 від 25.05.2018 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 01-16/572 від 31.05.2018 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 251 від 29.05.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації результати одержані самостійно. В опублікованій науковій статті у співавторстві з І. Ящук та І. Кузьмою особистий внесок дисертанта полягає у визначенні мети дослідження, аналізі та інтерпретації даних щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Румунії та Угорщині. У статті, опублікованій у співавторстві з І. Ящук, особистий внесок дисертанта полягає в аналізі досвіду європейських країн щодо відповідальності за визначення професійних компетенцій учителів та трактуванні феномена «професійно-педагогічна компетентність учителя початкових класів» із виокремленням етапів її формування в навчально-виховному процесі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, вирізненням її складників та компонентів. Ідеї співавторів у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження були представлені в доповідях на наукових, науково-практичних конференціях та круглих столах різного рівня, зокрема *міжнародних*: «Специалист XXI века: психолого-педагогическая культура и профессиональная компетентность» (Барановичи, 2013), «Освіта для полікультурного суспільства» (Варшава, 2014), «Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції» (Хмельницький, 2014), «Міжнародна діяльність університетів як фактор інноваційного розвитку вищої школи» (Маріуполь, 2015), «Modern problems of management: economics, education, health care and pharmacy» (Opole, 2015), «Духовний розвиток особистості в контексті слов'янського лінгвокраїнознавства» (Хмельницький, 2015), «IV Międzynarodowy kongres profesjologiczny. Człowiek i przestrzeń pracy w kontekście nauk o pracy» (Zielona Góra, 2017), «Forming of modern educational environment: benefits, risk, implementation mechanisms: Conference Proceedings» (Tbilisi, 2017), «VII Українсько-Польські наукові діалоги» (Хмельницький-Меджибіж, 2017 р.), «Pedagogy and Psychology in the age of globalization» (Budapest, 2017), «Współczesne problemy zarządzania: gospodarka, edukacja, opieka zdrowotna i farmacja» (Opole, 2017), «Забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій» (Хмельницький, 2017), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Мукачево, 2017), «International Scientific Conference online «Lodging the Theory in Social and Educational Practice» (Kraków, 2018), «Нова українська школа: теорія і практика реалізації інтегрованого підходу» (Тернопіль, 2018); *всеукраїнських*: «Історико-педагогічні дослідження в Україні: сучасний стан та тенденції» (Хмельницький, 2013), «Сучасні історико-педагогічні дослідження в Україні» (Хмельницький, 2015), «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень» (Хмельницький, 2013), «Педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського» (Хмельницький, 2014–2017 рр.), «Науково-дослідна лабораторія «В. О. Сухомлинський і школа XXI століття»: історія і традиції» (Умань, 2016), «Педагогічна практика як перша ланка практичного засвоєння

педагогічної професії» (Хмельницький, 2016), «Освіта в Європі для студентської молоді: реалії та перспективи» (Хмельницький, 2016), «Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності» (Львів, 2017), «Тенденції розвитку вищої освіти в Європейському Союзі: реалії та перспективи» (Хмельницький, 2017), «Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти» (Рівне, 2018), «Проблеми дитинства в контексті сучасної педагогіки до 100-річчя Василя Сухомлинського» (Дрогобич, 2018), «Навчання і виховання у інклюзивному освітньому просторі: теорія та практика» (Хмельницький, 2018), «Інновації в освіті: ціннісно-компетентнісний підхід» (Київ, 2018); *регіональних*: «Підготовка вчителя Нової української школи: проблеми та шляхи їх вирішення» (Хмельницький, 2017), «Засади розвитку української освіти в контексті Концепції «Нова українська школа» (Хмельницький, 2017), «Реалізація гуманістичних ідей В. Сухомлинського в умовах Нової української школи» (Хмельницький, 2018).

Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 38 працях, серед яких 1 монографія, 1 навчальний посібник, 17 статей у фахових виданнях України, 6 статей у зарубіжних виданнях (Республіка Польща, Угорщина, Канада, Грузія); 13 – у збірниках матеріалів конференцій.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за темою «Розвиток вищих педагогічних шкіл Республіки Польща (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» захищена у 2013 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (620 найменувань, із них – 389 іноземними мовами) та 7 додатків. Загальний обсяг дисертації – 510 сторінок, з них 380 сторінок основного тексту. Робота містить 6 таблиць і 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, розкрито концепцію та методи дослідження; окреслено хронологічні межі наукового пошуку; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їхню апробацію та впровадження.

У першому розділі «**Професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи як об'єкт педагогічного дослідження**» схарактеризовано базові поняття дослідження професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи; визначено вплив соціально-економічних та політичних перетворень на професійну підготовку майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.); висвітлені трансформаційні процеси в

педагогічній освіті країн Європейського Союзу; розкрито проблеми теорії підготовки вчителя початкової освіти в моделях і концепціях педагогічної освіти країн Східної Європи.

Ефективності наукового дослідження сприяло уточнення понятійно-категоріального апарату. Розгляд категорій «тенденції», «розвиток», «професійна підготовка», «педагогічна освіта» в науково-педагогічному дискурсі сприяв визначенню контенту понять «професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти».

Зважаючи на поліаспектність феномена, міждисциплінарність наукового пошуку, професійну підготовку майбутніх учителів початкової освіти розглядаємо як соціально-педагогічне явище, спеціально організовану, цілісну, системну освітню та педагогічну діяльність у закладах вищої освіти, спрямовану на формування професійних компетентностей учителів початкової освіти, теоретично та практично підготовлених до виконання різноаспектних функцій сучасного європейського вчителя відповідно до соціально-політичних, економічних, культурних потреб суспільства.

Аналіз праць, у яких окреслено основні напрями європейської освітньої політики (Дж. Беттел, Х. Габор, А. Карпаті, Б. Мельнікш, М. Пенчерський, А. Уільямс, та ін.), засвідчив, що країни цієї частини континенту, перебуваючи на початку 90-х рр. ХХ ст. на перехідному етапі державного самовизначення, сформулювали низку загальних універсальних цілей, які вплинули на: перехід від централізованого до децентралізованого управління; рух до політичного плюралізму і демократичних моделей управління, відкритого громадянського суспільства, у якому істотно зростає роль окремої особистості; відтворення глибинного почуття національної самобутності й усередині країни, і в міжнародному масштабі тощо.

На основі досліджень європейських та вітчизняних науковців про місце та значення педагогічної освіти для розвитку системи освіти в ЄС (Н. Негребецька, З. Онишків, Л. Пуховська, А. Савина, М. Скотна, С. Сисоєва та ін.), тенденції розвитку систем вищої освіти в теорії (Е. Вішневська, Т. Кристопчук, О. Кучай, О. Пришляк, А. Школяк та ін.) і практиці (Ч. Банах, Т. Левовицький, Л. Маліновський, Б. Мухацька, В. Оконь, М. Олійник, М. Селатицькі, О. Уршуля, Р. Мушкета та ін.) обґрунтовано теоретичні основи підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи.

Виокремлено такі загальні підходи до формування сучасної моделі педагогічної освіти:

- гуманізація освіти, побудова змісту і процесу підготовки майбутніх фахівців на етичних нормах педагогічної діяльності;
- забезпечення якості вищої освіти, її зовнішній і внутрішній моніторинг;
- спрямованість освітнього процесу на формування професійної компетентності майбутніх педагогів, їхньої готовності до професійної діяльності в мінливому соціокультурному середовищі;

- оптимальне поєднання теоретичного і практичного компонентів освітніх програм, урахування вікових і психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- здійснення підготовки майбутніх педагогів з врахуванням концепції навчання впродовж усього життя;
- застосування змішаного навчання, що передбачає поєднання традиційних та інноваційних, ігрових і симуляційних технологій;
- урахування під час прийому до закладів вищої освіти на педагогічні спеціальності відповідності абітурієнтів психологічним вимогам цих професій тощо.

Охарактеризовано основні моделі структури освітніх програм з підготовки вчителя початкової освіти в країнах Східної Європи: двоступенева модель підготовки вчителя; одноступенева модель навчання; комплексна програма з підготовки майбутніх учителів початкової освіти; одночасна (паралельна) програма; послідовна програма. Установлено, що в східноєвропейських країнах немає уніфікації в організаційних моделях підготовки вчителів початкової освіти, які реалізуються на педагогічних факультетах університетів. Однак, країни Східної Європи намагаються створити нові моделі такої підготовки, які б мали спільні риси: уніфікацію стандартів професійної підготовки; збільшення обсягу педагогічних практик; компетентнісний підхід з урахуванням специфіки педагогічної діяльності в полікультурному освітньому просторі; перехід до бакалаврського та магістерського рівня вищої освіти з акцентом на магістерський ступінь та ін.

Вивчення джерельної бази дало змогу виявити три типи чинників, які впливають на трансформацію підготовки майбутніх учителів початкової освіти: контекстуальні, інституційні, навчальні. Контекстуальні чинники залежать від системи освіти конкретної країни, їхньої структури і національних традицій, політичної платформи суспільних перетворень. Інституційні фактори характеризуються впливом державних установ на підготовку вчителя і визначаються структурою і тривалістю освітніх програм з урахуванням різних типів шкіл, забезпеченням стандартів якості. До навчальних чинників належить те, що всі програми професійної підготовки вчителя початкових класів мають три спільні компоненти: вивчення педагогічної теорії, фахова педагогічна підготовка та проходження педагогічної практики.

У другому розділі «**Модернізація систем початкової освіти країн Східної Європи в контексті професійної підготовки майбутніх учителів**» подано загальну характеристику розвитку системи початкової освіти в країнах Східної Європи; проведено аналіз систем початкової освіти в Республіці Польща, Угорщині, Румунії, Чеській Республіці та Словаччині в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти; визначено освітньо-кваліфікаційні вимоги до такої підготовки у країнах Східної Європи.

Аналіз змін у системі шкільної освіти визначених країн показав, що за останні двадцять років у цих державах відбулися серйозні зміни у всіх сферах

життя, зокрема й у галузі освіти, зріс вплив суспільно-економічних факторів на вимоги до професії вчителя. Констатовано, що в Європейському Союзі, зокрема в країнах Східної Європи, немає уніфікованої системи педагогічної освіти, а визначення фахових компетентностей вчителя відбувається в кожній державі по-своєму. Однак, у зв'язку зі створенням спільного простору вищої освіти в Європейському Союзі проводяться певні заходи щодо запровадження єдиної структури системи вищої освіти та стандартних вимог до педагогічних спеціальностей.

У дослідженні розглянуто Програми Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) рівня МСКО-1, або «початкова освіта». Ці програми називаються по-різному: початкова освіта, елементарна або основна освіта, етап 1 – молодші класи (*edukacja wczesnoszkolna*, польська модель), початкова шкільна освіта (*általános iskola oktatás*, угорська модель), базова освіта (*ákladné vzdelanie*, словацька модель), базова освіта (*základní vzdělání*, чеська модель), початкова освіта (*învățământ primar*, румунська модель). Вивчено системи освіти, у яких функціонує початкова ланка освіти, що має одну програму і охоплює 2 рівні МСКО (1+2). Тому з метою порівняння даних на міжнародному рівні для позначення рівня МСКО 1 використовувався термін «початкова освіта».

Сьогодні в більшості європейських країн та інших країнах світу можна виділити тенденцію до збільшення строку навчання в школі. Одним із напрямів такого збільшення є подовження навчання в початковій школі, як правило, на один рік.

Польська система початкової освіти складається з таких закладів: дитячих садків та шкіл. У дитячих садках або школах функціонують «нульові класи» («*zerówki*»). Навчання в них є обов'язковим при досягненні дитиною шестирічного віку. У школах основних (*podstawowe*) навчання триває 6 років і поділяється на два трирічні етапи. I етап – I–III класи – рання шкільна освіта (початкова освіта). У 1999 р. в країні проведено освітню реформу, яка передбачала впровадження шестирічної початкової школи (два етапи навчання: перший етап: I–III класи – інтегрована початкова освіта; другий етап: IV–VI класи – предметне навчання). Запровадження інтегрованого навчання в I–III класах дозволило забезпечити наступність дошкільної і шкільної освіти. У переважній більшості закладів вищої педагогічної освіти Польщі підготовка вчителів початкових класів і вихователів дітей дошкільного віку об'єднана в одній спеціальності.

В Угорщині початкова освіта має таку структуру: система єдиної 8-класної початкової школи (*Általános iskola*), яка має II рівні (цю структуру було введено в 1993 р.). Перший рівень: 1–4 класи – фундаментальний; другий рівень – нижчий рівень середньої освіти, охоплює 5–8 класи. Організаційна структура професійної підготовки вчителів створена в Угорщині відповідно до структури системи загальної освіти та реалізується шляхом «паралельної» або неподільної моделі підготовки, яку організують державні і приватні заклади вищої освіти

(коледжі й університети). У країні професійна підготовка вчителів початкової освіти не відокремлюється від підготовки вихователів дошкільної освіти.

Початкова освіта в Румунії регламентується рекомендаційними цілями (reference objectives), у яких визначено очікувані щорічні результати у вигляді навчальних досягнень учнів із кожного предмету. Структурування стандарту змісту початкової освіти в Румунії визначено в Національній програмі початкової освіти, яка містить 80 % інваріатного компонента (основного, державного) і 20 % варіативних шкільних навчальних предметів. Румунія в співпраці зі Світовим банком розпочала амбітні перетворення з модернізації системи професійної підготовки вчителів та управління системою освіти, зокрема шляхом активізації співробітництва між університетами і школами.

У системі освіти Чеської Республіки протягом 1989–2004 рр. відбулось реформування за такими напрямками: скорочено термін обов'язкової шкільної освіти з 10 до 9 років; подовжено до восьми років навчання в основній школі (základní škola), яка поділяється на п'ятирічний перший ступінь і другий чотирирічний ступінь; було скасовано обов'язкову уніфіковану ідеологічну орієнтацію системи освіти; школи отримали значну автономію; з'явилися нові типи шкіл (гімназії, церковні та приватні школи); створено нові освітні програми для початкової освіти та альтернативні програми. З 1989 р. у чеській системі освіти особливе місце займає питання інклюзивної освіти на всіх рівнях від дошкільної до вищої освіти. Наприкінці 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. відбувається запровадження підготовки вчителів за магістерськими програмами, які тривають чотири роки. Починаючи з 2004 р., переважають інтеграційні або послідовні освітні програми з підготовки майбутніх учителів.

У Словацькій Республіці реформування освіти пов'язане із наданням допомоги в управлінні школами, «щоб діти могли знайти своє місце в житті і побачити своє майбутнє в демократичному суспільстві» (Й. Міклусяк). У Словацькій Республіці використовують паралельну модель для навчання на всіх рівнях вищої освіти як єдину форму здобуття кваліфікації. Спеціальність «Дошкільна та початкова педагогіка» відповідає актуальній тенденції в системі педагогічної освіти Європейського Союзу – інтегрованій підготовці вчителів для різних шкіл та наближення педагогічних «субпрофесій».

На основі порівняльного аналізу виділено загальні напрями проведення реформ початкової освіти в країнах Східної Європи, основними з яких є: деполітизація освіти; децентралізація в управлінні освітою; зміни в законодавстві освітньої сфери (закріплено безплатну й обов'язкову початкову освіту на рівнях МСКО (1) та МСКО (1+2); створення нових типів шкіл із приватною формою власності та з використанням нетрадиційних методів навчання; реформування змісту початкової освіти шляхом зближення переліку навчальних предметів у різних країнах та їхньої інтеграції.

Реформування початкової ланки освіти зумовило зміни в підготовці вчителя, створення відповідних навчальних планів та навчально-методичного забезпечення. Попередні освітні програми були змінені на так звані основні

навчальні програми та інноваційні авторські, які може розробляти кожний учитель. Такий підхід використовують в Угорській Республіці, Республіці Польща та Чеській Республіці. У країнах Східної Європи була здійснена спроба скоротити та модернізувати навчальні плани. Колишній жорсткий поділ на предмети замінений цілісною (інтегрованою) освітою на рівні початкової школи в Республіці Польща та Чеській Республіці.

У третьому розділі **«Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів сучасної початкової освіти країн Східної Європи»** проаналізовано нормативно-правову базу професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи. На основі аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Республіці Польща, Румунії, Угорщині, Чеській Республіці, Словацькій Республіці визначено загальні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи.

Для обґрунтування тенденцій розвитку підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи опрацьовано: 1) міжнародні нормативно-правові акти, прийняті на рівні Європейського Союзу, та угоди, конвенції, декларації, постанови й розпорядження, визнані Організацією Об'єднаних Націй, які визначають глобальні підходи до розвитку системи вищої освіти і дають змогу зрозуміти загальноєвропейську освітню політику та вимоги щодо підготовки сучасного вчителя; 2) нормативно-правові документи країн Східної Європи, які регулюють процес здобуття вищої освіти, зокрема й педагогічної та професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти.

У країнах Європейського Союзу відбулось створення єдиного європейського простору вищої освіти відповідно до основних цілей і принципів Болонського процесу (запровадження двоциклового навчання; введення кредитно-трансфертної системи навчання; застосування системи контролю за якістю надання освітніх послуг; фінансова підтримка мобільності студентів і науково-педагогічних працівників; контроль за працевлаштуванням випускників). У цьому зв'язку системи професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи, зокрема в Республіці Польща, Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії, набули набагато більше спільних рис, ніж до приєднання цих країн до ЄС.

Однією із загальних тенденцій професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи є варіативність моделей підготовки вчителів та автономність закладів вищої освіти. Спільною рисою є здійснення професійної підготовки за подвійними освітніми програмами (здобуття професійних кваліфікацій вихователя дошкільних закладів освіти та вчителя початкової школи в Польщі, Угорщині, Чехії, Словаччині). Для деяких країн характерна також додаткова спеціалізація для спеціальності дошкільної і початкової освіти. Так, у Чехії студенти обирають додаткові спеціалізації: музика, художнє мистецтво, драма або фізичне виховання, навчання іноземних мов; в Угорщині – учитель іноземної мови, вихователь у спеціальних

загальноосвітніх навчальних закладах, логопед, філософ, діловод. Крім урахування національних традицій і соціокультурних особливостей освітнього середовища, відмінними для східноєвропейських країн є строки опанування освітніми професійними програмами.

Серед особливостей професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи можна виділити: варіативність моделей педагогічної освіти (так, наприклад, для підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу освіти та вчителя початкової освіти в Республіці Польща використовують паралельну модель, а в Румунії, Словаччині, Чехії та Угорщині – варіативні моделі професійної підготовки). Відбувається підвищення академічного статусу педагогічної освіти та орієнтація на університетську освіту. Ця тенденція виявляється в поступовій ліквідації колишньої ієрархічної системи принципово різної підготовки вчителів початкових шкіл: у багатьох країнах Східної Європи професійну підготовку майбутніх учителів початкової освіти здійснюють в університетах, а заклади нижчого рівня (школи, академії) отримали статус закладів вищої освіти.

Аналіз вимог до професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи показав, що магістерський рівень кваліфікації (МСКО 7) – це мінімальний рівень, потрібний для роботи в системі початкової освіти в Чехії, Словаччині. До країн, у яких для роботи на посаді вчителя початкової школи (вихователя) потрібно лише здобути вищу освіту на рівні бакалавра (МСКО 6), належать Румунія, Польща та Угорщина.

Еволюція програм із педагогічної освіти супроводжується збереженням традиційного змісту й одночасно появою в навчальних планах нових змістових елементів. Пріоритетним залишається викладання педагогічних дисциплін, але збільшується кількість навчальних годин, відведених на вивчення психологічних дисциплін. При цьому ґрунтовніше вивчається курс педагогічної психології. Уводяться нові курси і теми, які відображають сучасні соціальну реальність, досягнення науки, техніки, культури, педагогічні технології. Розробляють навчально-методичні матеріали на міждисциплінарній основі, які орієнтують на фундаментальні знання в широких сферах гуманітарних і природничих наук.

Проведений порівняльний аналіз дав можливість виявити загальні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах ЄС, зокрема й у країнах Східної Європи: глобалізація, інтеграція, інформатизація, реформування та гуманізація педагогічної освіти, універсалізація та вплив демографічних процесів, професійна підготовка майбутніх учителів на рівнях вищої освіти «бакалавр» та «магістр».

До особливих тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи належать:

– диверсифікація програм професійної підготовки (насамперед завдяки навчальних курсів за вибором, наприклад, у Чехії загальна пропорція

обов'язкових, на вибір та факультативних предметів має такий вигляд 50:40:10);

- підготовка майбутніх учителів початкової освіти за двома спеціальностями (початкова і дошкільна освіта – характерно для всіх країн Східної Європи);

- пріоритет магістерського рівня підготовки майбутніх учителів початкової освіти (Чехія, Словаччина);

- модернізація методів і форм навчання, поступова заміна традиційних лекцій активними методами і формами аудиторного навчання (інтерактивні лекції, майстер-класи, симулятивні методи, моделювання, методи ігрових, інтерактивних технологій та формування критичного мислення, аналіз роботи в класі за допомогою відеозаписів тощо);

- застосування комбінованого навчання, що охоплює денну та дистанційну (заочну) форми навчання, управління процесом навчання через електронну пошту, Інтернет;

- акцент на практичному складникові підготовки вчителя початкової освіти, підвищення ролі педагогічної практики, збільшення строку її тривалості та ускладнення педагогічних завдань;

- збільшення кількості закладів вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів початкової освіти (завдяки створенню приватних закладів вищої освіти та відкриття в університетах на непедагогічних спеціальностях програм підготовки вчителя) тощо.

З'ясовано, що в східноєвропейському регіоні розвиток системи вищої освіти відбувається в унікальній ситуації, коли функціонує велика кількість закладів вищої освіти і зростає якість надання освітніх послуг в умовах існування глобального відкритого освітнього простору в межах ЄС і постійної конкуренції закладів. Останнє спонукає до безперервної модернізації:

- по-перше, змісту освітніх програм спеціальності «Початкова освіта», надання цим програмам відкритості і гнучкості з метою оперативного реагування на потреби ринку праці;

- по-друге, процесуального складника підготовки вчителя початкової освіти, пошуку новітніх дидактичних засобів, інноваційних, стимуляційних технологій навчання майбутніх педагогів;

- по-третє, умов навчання з метою максимального врахування психологічних, фізіологічних, вікових особливостей дітей, забезпечення рівних можливостей учнів в отриманні освіти, зокрема дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи.

У четвертому розділі «Імплементация ідей професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України» проаналізовано процеси модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти України в контексті європейської інтеграції; розроблено модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи; висвітлено досвід

підвищення кваліфікації та професійний розвиток учителів початкової школи в системі неперервної освіти країн Східної Європи; окреслено напрями імплементації досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України.

Узагальнено, що процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкової освіти в закладах вищої освіти східноєвропейських країн скомпоновано у вигляді модулів: теоретичні основи дошкільної та початкової шкільної освіти; стимулювання розвитку дитини; педагогічний діагноз дитини.

Різні форми та методи навчання використовуються в процесі здобуття вищої освіти: е-навчання, дидактичні ігри, вправи, польові заняття, лабораторні роботи, індивідуальні та групові проекти, участь у дискусіях, написання есе, усні та письмові іспити.

З метою посилення практичного складника фахової підготовки майбутнього вчителя початкової освіти в багатьох країнах ЄС і Східної Європи (Швеція, Сполучене Королівство (Англія, Уельс і Північна Ірландія), Словенія, Румунія, Данія, Португалія, Угорщина, Естонія, Австрія) є обов'язковим стажування безпосередньо після отримання кваліфікації, що розглядається як структурована програма підтримки молодих учителів.

За результатами порівняльного аналізу європейських педагогічних систем розроблено узагальнену структурну модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи, яка може бути впроваджена паралельно з традиційною в систему організації освітнього процесу в сучасних умовах на педагогічних факультетах закладів вищої освіти України. Для обґрунтування моделі використано ідеальний субструктурний тип моделі. Найважливішою гносеологічною характеристикою такого типу моделі є її менша прив'язаність до оригіналу та врахування різних оригіналів. Це дало можливість створення однієї узагальненої структури моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти східноєвропейських країн.

Узагальнена модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи виконує такі гносеологічні функції: ілюстративну, трансляційну, пояснювальну, прогностичну. З урахуванням цих функцій у спрощеній формі відображено систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи та виокремлено основні тенденції розвитку педагогічної освіти (рис. 1).

Концептуальні засади моделі спроектовано в методологічному, теоретичному та методичному блоках, а загальноєвропейські та специфічні східноєвропейські тенденції професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти визначають стратегічні напрями її розвитку та технологічні особливості практичної реалізації.

Організаційно-процесуальний блок професійної підготовки майбутніх учителів є сукупністю змісту, організаційних форм і методів, освітніх технологій та навчальних курсів, які використовуються системно в процесі професійно-педагогічної підготовки в закладах вищої освіти.

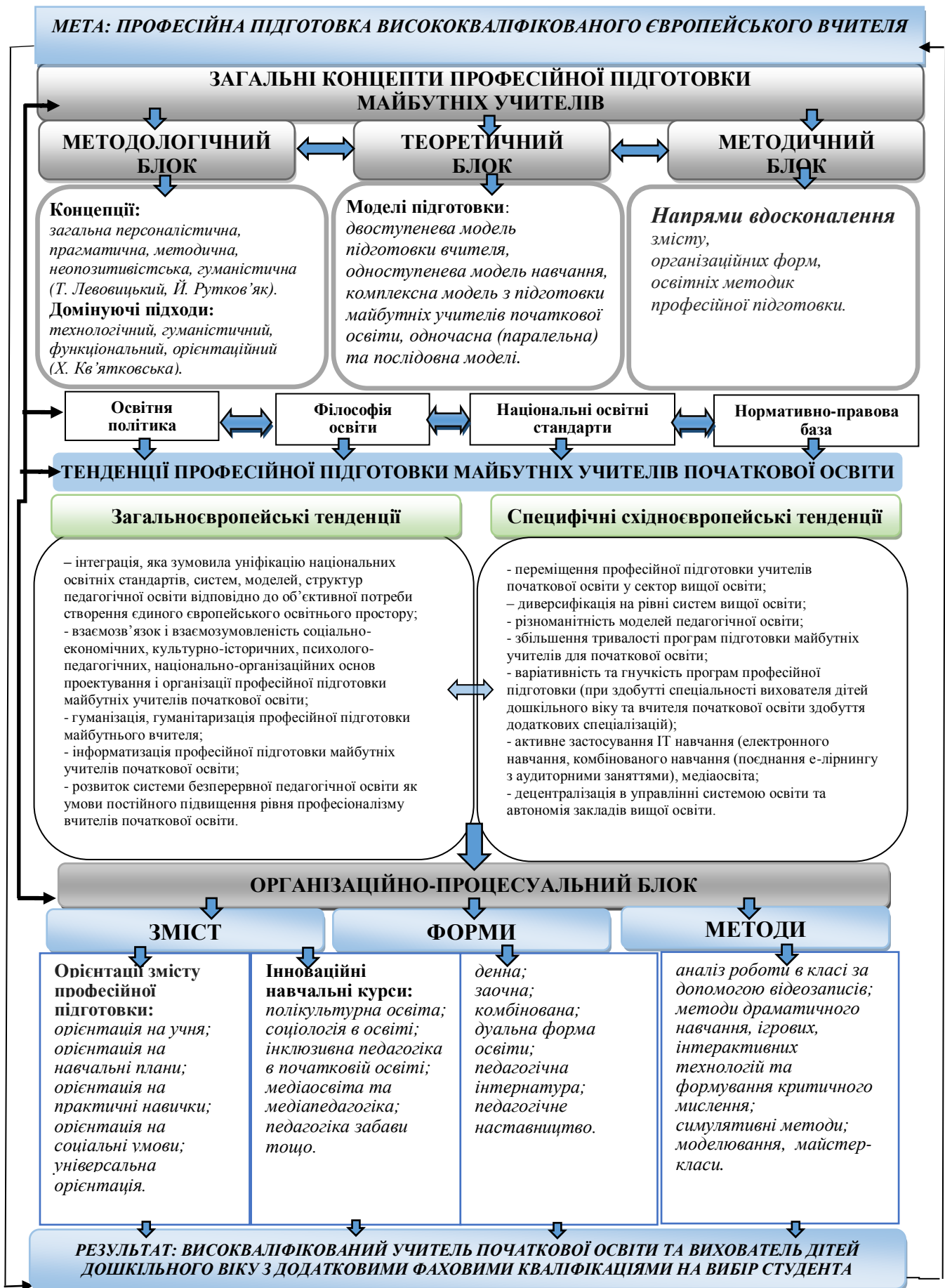

Рис. 1. Узагальнена модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи

Запропонована модель зараз упроваджується в більшості країн Східної Європи, витісняючи традиційні моделі. У зв'язку з орієнтацією модернізаційних процесів вищої педагогічної освіти України на єдиний європейський простір вищої освіти окремі риси цієї моделі помітні також у багатьох вітчизняних закладах вищої освіти.

З'ясовано, що для ефективного функціонування систем освіти у східноєвропейських країнах виокремлюють п'ять різних завдань, як-от: підвищення кваліфікації педагогів; систематичність, постійний розвиток системи освіти; удосконалення навчально-методичного процесу; підтримка інноваційної політики щодо функціонування і модернізації системи освіти; безперервність саморозвитку і самоосвіти вчителя.

У процесі дослідження сформульовано напрями модернізації професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Україні з урахуванням прогресивного досвіду країн Східної Європи:

- модернізація ступеневої підготовки в закладах вищої освіти, запровадження двопрофільної професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема поєднання підготовки вчителя початкових класів з підготовкою вихователя для дошкільних закладів освіти;

- посилення практичної підготовки, збільшення часу на навчання студентів в умовах початкової школи, застосування дуальної форми освіти та запровадження тривалого стажування (педагогічної інтернатури) після набуття кваліфікації вчителя;

- підвищення вимог до поглибленого вивчення іноземних мов (знання іноземної мови країн Європейського Союзу на рівні B 2);

- запровадження змін у дидактичний процес професійної підготовки майбутніх учителів (заміна лекційної форми навчання ігровими, інтерактивними технологіями і прийомами навчання);

- уведення комбінованої форми навчання;

- надання студентам можливості самостійно обирати під час навчання додаткову спеціалізацію;

- активніше залучення студентів та науково-педагогічних працівників до міжнародного обміну досвідом і стажування, фінансова підтримка програм академічної мобільності.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів порівняльно-педагогічного дослідження тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи дало підстави дійти загальних висновків і рекомендувати окремі напрями використання європейського досвіду в Україні.

1. Аналіз педагогічної освіти в країнах Східної Європи показав, що професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи є складною системою, яка поєднує багато компонентів і факторів. Важливу роль у становленні, розвитку та функціонуванні професійної підготовки майбутніх

учителів початкової освіти країн Східної Європи відіграють соціально-політичні та економічні умови розвитку держав, їхні національні особливості, освітня політика, на яких будується європейський простір вищої освіти. Базисом теоретичних засад дослідження тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи покладено принципи історизму, системності, зв'язку навчання з життям, теоретичних положень педагогіки, компаративістики, педагогіки вищої школи, що зумовило аналіз професійної підготовки майбутніх учителів у взаємозв'язках теоретичного і методологічного аспектів як предмета міждисциплінарного аналізу.

Вивчення фундаментальних праць із проблем початкової освіти і підготовки майбутніх учителів в країнах Східної Європи дало змогу виявити теоретичні основи та особливості системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, яка опирається на такі концепції: традиціоналістичну, раціоналістичну, неогуманістичну, загальну персоналістичну, прагматичну, методичну, неопозитивістську.

Метою традиціоналістичної концепції є передача і відтворення готових академічних знань, формування в студентів аналітичних умінь і навичок.

Раціоналістична концепція передбачає формування поведінкових компетенцій у майбутніх учителів та їхню реалізацію в професійному плані як менеджерів освіти.

Неогуманістична концепція спрямована на формування адаптивного і творчого майбутнього фахівця для галузі освіти.

2. Кардинальні зміни в соціально-економічному та політичному житті країн Східної Європи, зумовлені їх входом до ЄС, вплинули на модернізацію системи освіти загалом, професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти зокрема. Водночас економічні і політичні реформи та інтеграція в ЄС не призвели до нівелювання національної різноманітності цих країн. Досвід засвідчує, що з подальшою модернізацією східноєвропейських країн національна самобутність кожної з них зростатиме. Цей чинник має вагомий вплив на організаційно-педагогічні аспекти модернізації підготовки вчителя початкової школи.

Аналіз джерельної бази дав змогу виявити три типи чинників, які впливають на трансформацію підготовки майбутніх учителів початкової освіти: контекстуальні, інституційні, навчальні. Контекстуальні чинники залежать від системи освіти конкретної країни, їхньої структури і національних традицій, політичної платформи суспільних перетворень. Інституційні фактори характеризуються впливом державних установ на підготовку вчителя і визначаються структурою і тривалістю освітніх програм з урахуванням різних типів шкіл, забезпеченням стандартів якості. До навчальних чинників належить те, що всі програми професійної підготовки вчителя початкових класів мають три спільні компоненти: вивчення педагогічної теорії, фахова педагогічна підготовка та проходження педагогічної практики.

3. Шкільні системи освіти, з точки зору структури МСКО (1-го і 2-го рівня), які функціонують у країнах Східної Європи, мають певні відмінності. Аналіз даних ОЕСД показує, що структура і тривалість шкільного навчального процесу в міжнародній освітній практиці відрізняються. Міністерствами освіти східноєвропейських країн були розроблені та введені нові структури системи освіти. Так, в Угорщині початкову освіту учні здобувають в основній школі, яка має 2 рівні (перший – I–IV класи, початкова освіта). У Республіці Польща організаційна модель основної школи має два трирічні етапи (I–III класи – початкова освіта, IV–VI класи – середня). У Словацькій Республіці шкільна освіта має два ступені (I ступінь – початкова освіта, 4 роки). У Чеській Республіці основна школа також має два ступені (I – 5 років і II – 4 роки).

Запровадження нового змісту та організаційних структур початкової освіти зумовило потребу в розробці нових навчальних планів та навчально-методичного забезпечення в професійній підготовці майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи. З появою в навчальних планах нових змістових елементів у них збережено як пріоритет педагогічні дисципліни, водночас збільшується кількість навчальних годин на вивчення психологічних дисциплін. Уводяться курси й теми, які відображають нову соціальну реальність, досягнення науки, техніки, культури. Реалізуються сучасні інноваційні технології. Розробляються навчально-методичні матеріали на міждисциплінарній основі, які орієнтують на фундаментальні знання в широких сферах гуманітарних і природничих наук.

Для більшості країн для роботи на посаді вчителя початкової школи достатньо здобути фахову освіту на кваліфікаційному рівні бакалавра. Однак останнім часом спостерігається зростання вимог до вчителя початкової освіти, відбувається переорієнтація на магістерський рівень кваліфікації, на наскрізну підготовку магістра. Такий кваліфікаційний рівень потрібний для роботи в початковій освіті в Чехії, Словаччині.

4. На основі виокремленого спільного й особливого визначено такі тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи: міжнародна інтеграція шляхом входження країн до Європейського Союзу та приєднання до Болонської декларації; законодавчі зміни в освітній сфері; намагання східноєвропейських країн, нових членів Європейського Союзу краще пристосувати професійну підготовку педагогів до нових підвищених вимог сучасного національного і міжнародного ринків праці; диверсифікація освітніх програм (завдяки введенню в навчальні плани освітніх курсів за вибором студентів); запровадження спільного ядра змісту освіти; підготовка майбутніх учителів початкової освіти за двома спеціальностями (дошкільна і початкова освіта); підвищення вимог до рівня освіти, професійної кваліфікації і, відповідно, професійної підготовки вчителя з одночасним підвищенням їхньої заробітної плати, пріоритет магістерського рівня підготовки майбутніх учителів початкової освіти; модернізація методів і форм навчання, поступова заміна традиційних лекцій активними методами і

формами аудиторного навчання (інтерактивні лекції, майстер-класи, симулятивні методи, моделювання, методи ігрових, інтерактивних технологій та формування критичного мислення, аналіз роботи в класі за допомогою відеозаписів тощо); збільшення обсягу використання інформаційних та комунікаційних технологій у початковій школі, застосування комбінованого навчання, що охоплює денну та дистанційну (заочну) форми навчання, управління процесом навчання через електронну пошту, Інтернет; акцент на практичному складникові підготовки вчителя початкової освіти, підвищення ролі педагогічної практики, збільшення строку її тривалості та ускладнення педагогічних завдань.

Узагальнено, що в системах вищої освіти східноєвропейських країн були проведені реформи й у структурних, і в організаційних вимірах. Основні зміни насамперед пов'язані з плюралізацією системи вищої освіти, приватизацією та відкриттям нових типів закладів вищої освіти, наданням можливості доступу до вищої освіти молодим людям із різних соціальних груп. Водночас у цих країнах відбуваються процеси внутрішньої диференціації вищої освіти.

З урахуванням виявлених тенденцій розроблено узагальнену структурну модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи.

Концептуальні засади моделі проєктовано в методологічному, теоретичному та методичному блоках, а загальноєвропейські та специфічні східноєвропейські тенденції професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти визначають стратегічні напрями її розвитку та технологічні особливості практичної реалізації. Організаційно-процесуальний блок професійної підготовки майбутніх учителів у цьому процесі виступає як сукупність змісту, організаційних форм і методів, освітніх технологій та навчальних курсів, які використовуються системно в процесі професійно-педагогічної підготовки в закладах вищої освіти.

Запропонована модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти зараз упроваджується в більшості країн Східної Європи, витісняючи традиційні моделі. У зв'язку з орієнтацією модернізаційних процесів вищої педагогічної освіти України на єдиний європейський простір вищої освіти окремі риси цієї моделі наявні також у багатьох закладах вищої освіти.

5. Сформульовано напрями імплементації досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України: вивчення позитивних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи; адаптація національної системи педагогічної освіти до загальноєвропейських тенденцій розвитку; розробка нових освітніх планів і програм підготовки майбутніх учителів початкової освіти відповідно до вимог сучасних нормативно-правових документів та Концепції Нової української школи, а також загальноєвропейських вимог до підготовки вчителя-європейця; розширення переліку фахових дисциплін психолого-педагогічного блоку з

конкретизацією фахової спрямованості для галузі початкової освіти; запровадження і поширення фахової кваліфікації «Вихователь дітей дошкільного віку та вчитель початкової освіти» із розробкою навчальних програм та навчальних комплексів з дисциплін; надання студентам можливості самостійно обирати під час навчання додаткову спеціалізацію; запровадження комбінованої форми навчання, що має форми денного та дистанційного (заочного) навчання; залучення талановитих студентів до навчання в магістратурі з подальшою можливістю продовження навчання на третьому освітньо-науковому рівні докторантури; обов'язкове поглиблене вивчення іноземних мов на рівні B2; використання сучасних інформаційних технологій.

Здійснене дослідження не вичерпує широкого комплексу проблем розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи. Подальшого вивчення потребують такі важливі проблеми: запровадження підготовки майбутніх учителів початкової освіти за подвійними спеціальностями; тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в країнах Східної Європи в контексті неперервної професійної освіти; сучасні інноваційні ідеї модернізації педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Біницька К. Підготовка майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи: теорія і практика за наук. ред. Г. Терещука. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2018. 376 с.
2. Біницька К. Системи початкової шкільної освіти країн Східної Європи в контексті професійної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти: навч. посіб. для викладачів та студентів пед. навч. закл. Хмельницький: Науково-видавничий відділ ХГПА, 2018. 139 с.
3. Біницька К. М. Педагогічна історіографія – сучасний стан напряму історико-педагогічних досліджень. *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць* / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький, 2013. Вип. 15. С. 58–62.
4. Біницька К. М. Використання активних методів навчання у процесі вивчення курсу «Порівняльна педагогіка». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал*. 2015. Вип. 4–5. С. 74–78.
5. Біницька К. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи. *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць* / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький, 2016. Вип. 21. С. 15–20.
6. Binytska K. Professional Training of the Future Primary School Teachers in the Czech Republic: Regulatory Bases (1989-2005). *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць* / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 14–19.
7. Біницька К. М. Аналіз нормативно-правової бази професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Україні та Чеській Республіці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній*

школах: зб. наук. пр. / редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 78–87.

8. Binytska K. Retrospective analysis of education in the Czech Republic in the context of training of the future primary school teachers. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2017. № 2 (32). Р. 4–11.

9. Біницька К. Соціально-економічні аспекти розвитку систем професійної освіти в країнах Східної Європи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. Тернопіль, 2017. № 3. С. 185–191.

10. Біницька К. М. Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в країнах Східної Європи в педагогічній теорії. *Вісник Чернігівського педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2017. Вип. 149. С. 231–237.

11. Біницька К. Розвиток інтегрованого навчання в початковій освіті Республіки Польща. *Педагогічний дискурс: зб. наук. праць* / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький, 2017. Вип. 23. С. 13–18.

12. Біницька К. Розвиток системи початкової освіти в Угорщині (90-ті рр. ХХ ст.) як предмет міждисциплінарного аналізу. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. № 4 (59). С. 93–99.

13. Біницька К. М. Організація системи шкільної початкової освіти в Угорщині (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.). *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Херсон, 2017. Вип. LXXIX. Т. 1. С. 13–19.

14. Біницька К. М. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у Республіці Польща. *Наукові записки. Серія Педагогічні науки* / ред. кол. В. Ф. Черкасов. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. Вип. 161. С. 60–66.

15. Біницька К. Система освіти та професійна підготовка вчителя початкової освіти у Словацькій Республіці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 1 (75). С. 123–131.

16. Ящук І., Біницька К., Кузьма І. Порівняльний аналіз професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Румунії та Угорщині. *Наука і освіта*. 2018. № 2. С. 153–160.

17. Біницька К. М. Тенденції реформування систем початкової освіти в країнах Східної Європи (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2018. Вип. 60. Том 1. С. 23–28.

18. Біницька К. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти в університетах Чеської Республіки. *Молодь і ринок*. 2018. № 4 (159). С. 70–76.

19. Ящук І., Біницька К. Змістове наповнення поняття «професійно-педагогічна компетентність вчителя початкових класів»: функціональний

підхід. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 58. С. 204–215.

20. Binytska K. Multicultural Education in the Context of Professional Training of Future Primary School Teachers in Ukraine. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2016. № 11/2016. S. 113–121.

21. Біницька К. М. Понятійно-термінологічний апарат проблеми тенденцій професійної підготовки учителя початкової освіти у країнах Східної Європи. *Pedagogy and Psychology*, 2017. V (61), Issue: 141. С. 15–19.

22. Біницька К. М. Концептуальні підходи до моделей професійної підготовки вчителя початкової освіти у країнах Європейського Союзу. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2017. № 13/2017. S. 133–141.

23. Біницька К. М. Класифікація країн Східної Європи у контексті професійної підготовки вчителів початкової освіти на сучасному етапі. *Virtus Scientific Journal*. 2017. № 17. С. 78–82.

24. Біницька К. М. Практика професійної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти у Словацькій Республіці. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*. 2018. № 14/2018. С. 53–63.

25. Binytska K. Analysys of the legal framework of professional training of the teachers of primary school in the Czech Republic. *Problemy profesjologii*. Zielona Góra, 2018. № 1/2018. P. 209–217.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

26. Біницька К. М. Підготовка вчителів до роботи з різними категоріями дітей в Університеті Казимира Великого Республіки Польща. *Організація роботи з різними категоріями дітей у сучасній початковій школі: реалії та перспективи*: матеріали наук.-метод. семінару. Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2013. С. 146–148.

27. Біницька К. Єдиний європейський простір: досвід інтеграції вищої освіти Республіки Польща. *Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції*: матеріали міжнародного круглого столу. Хмельницький: Науково-видавничий відділ, 2014. С. 20–23.

28. Біницька К. Формування моральних якостей в професійній підготовці майбутніх фахівців початкової освіти в Україні та Республіці Польща. *Репресії проти поляків та інших національностей на Поділлі: роль і місце в історії краю*: колективна монографія. Хмельницький: ФОП Цюпак А. А., 2016. С. 139–145.

29. Біницька К. Початкова освіта Республіки Польща в контексті підготовки вчителів початкової освіти. *Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності*: матеріали теоретико-практичного семінару, 20 січня 2017 р. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. С. 18–21.

30. Біницька К. М. Характеристика структури середньої школи відповідно до Проекту «Нова українська школа». *Засади розвитку української освіти в контексті Концепції «Нова українська школа»*: збірник тез доповідей методичного семінару (Хмельницький, 11 травня 2017 р.). Хмельницький ХГПА, 2017. С. 46–50.

31. Біницька К. М. Вплив соціально-економічних трансформацій на розвиток системи професійної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти в країнах Східної Європи. *Теоретичні та практичні основи організації навчально-виховного процесу в закладах освіти*: збірник статей науково-практичної конференції від 27 жовтня 2017 р. Хмельницький: ХГПА, 2017. С. 10–12.

32. Біницька К. М. Професійні компетентності вчителів початкової освіти: польський погляд. *Тенденції розвитку вищої освіти в Європейському Союзі: реалії та перспективи*: матеріали Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю / упоряд. Біницька К. М., Рашина І. О., Моцна Т. А. Хмельницький: Науково-видавничий відділ, 2017. С. 39–43.

33. Біницька К. М. Початкова освіта Польщі в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти. *Modern problems of management: economics, education, health care and pharmace: Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference October 26–29, 2017*. Opole, 2017. P. 101–104.

34. Біницька К. М. Деякі тенденції підготовки вчителів початкової освіти країнах Європейського Союзу. *Forming of modern educational environment: benefits, risk, implementation mechanisms: Conference Proceedings, September 29, 2017*. Tbilisi: Baltija Publishing. С. 62–65.

35. Біницька К. М. Деякі аспекти реформування систем початкової шкільної освіти у країнах Східної Європи. *Забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій*: збірник наукових праць / за заг. ред. Л. В. Зданевич. Хмельницький: ХГПА, 2018. С. 31–36.

36. Біницька К. М. Деякі аспекти розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в республіці Польща. *Розвиток вищої педагогічної освіти: методологія, теорія, практика*: збірник матеріалів науково-практичної конференції 26 лютого 2018 р. / упоряд. Біницька К. М., Дарманська І. М. Хмельницький: ХГПА, 2018. С. 4–7.

37. Binytska K. Changes in the system of Primary school education in Eastern Europe. *International Scientific Conference. «Lodging the Theory in Social and Educational Practice»*. URL: https://universityw.weebly.com/uploads/1/0/0/6/10069617/kateryna_binytska.pdf (last accessed: 25.04.2018).

38. Біницька К. М. Тенденції професійної підготовки вчителів початкової освіти у країнах Східної Європи. *Нова українська школа: теорія і практика реалізації інтегрованого підходу*: матеріали міжнародної наукової конференції. 17-18 травня 2018 р., м. Тернопіль. Тернопіль: Вектор, 2018. С. 263–266.

АНОТАЦІЯ

Біницька К. М. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти у країнах Східної Європи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (011 «Науки про освіту»). – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018.

Висвітлено процеси модернізації початкової освіти країн Східної Європи в контексті професійної підготовки майбутніх учителів. Проведено аналіз систем початкової та педагогічної освіти в Республіці Польща, Угорщині, Румунії, Чеській Республіці та Словацькій Республіці.

Розкрито особливості та тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти в Республіці Польщі, Угорщині, Румунії, Чеській Республіці та Словацькій Республіці.

У дисертації визначено напрями імплементації ідей професійної підготовки майбутніх учителів початкової освіти країн Східної Європи в систему педагогічної освіти України.

Ключові слова: тенденції розвитку, професійна підготовка, професійно-педагогічна компетентність, модель підготовки, учитель початкової школи, початкова освіта, Східна Європа.

АННОТАЦИЯ

Биницкая Е. Н. Тенденции развития профессиональной подготовки будущих учителей начального образования в странах Восточной Европы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» (011 «Науки об образовании»). – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2018.

Освещены процессы модернизации начального и педагогического образования стран Восточной Европы. Проведен анализ систем начального образования Польши, Венгрии, Румынии, Чешской и Словацкой Республик в контексте профессиональной подготовки будущих учителей начального образования.

Раскрыты особенности и тенденции развития профессиональной подготовки будущих учителей начального образования в Республике Польше, Венгрии, Румынии, Чешской Республике и Словацкой Республике.

В диссертации определены направления имплементации идей профессиональной подготовки будущих учителей начального образования стран Восточной Европы в систему педагогического образования Украины.

Ключевые слова: тенденции развития, профессиональная подготовка, профессионально-педагогическая компетентность, модель подготовки, учитель начальной школы, начальное образование, Восточная Европа.

SUMMARY

Binytska K. M. Tendencies of Development of Professional Training of the Future Teachers of Primary Education in the Countries of the Eastern Europe. – Manuscript.

Thesis for a Scientific Degree of a Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 – “General Pedagogy and History of Pedagogy” (011 “Sciences of Education”). – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2018.

The dissertation in the comparative-pedagogical aspect deals with the tendencies of development of professional training of the future teachers of primary education in the countries of the Eastern Europe.

The processes of modernization of primary education of the countries of the Eastern Europe in the context of training of the future teachers have been highlighted. The analysis of primary education systems in the Republic of Poland, Hungary, Romania, the Czech Republic and the Slovak Republic.

The general tendencies of professional development of the future teachers of primary education in the countries of the Eastern Europe include: globalization, integration, informatization, reformation and humanization of pedagogical education, universalization and influence of demographic processes, professional training of the future teachers at the levels of higher education “bachelor” and “master”.

It is generalized that one of the main tendencies in the training of the future teachers of primary education in the countries of the Eastern Europe is the variability of teacher training models and the autonomy of higher education institutions in determining the number of educational hours in the curriculum. Characteristic feature of all countries of the Eastern Europe is that in pedagogical education two-profile pedagogical training is used. The common feature of training of the future teachers of primary education in the countries of Eastern Europe is the provision of professional training in educational programs.

The specific tendencies of the development of professional training of the future teachers of primary education in the countries of the Eastern Europe are as follows: specialization in professional training; terms of mastering educational professional programs; variability of the models of pedagogical education; increase of academic status of pedagogical education and orientation to the university education; evolution of programs in pedagogical education occurs while preserving the traditional and emerging of the new content in the programs and curricula; diversification of psychological-pedagogical training of the future teachers of primary education takes place taking into account the development of the system of educational courses by choice; increasing the role of pedagogical practice, as evidenced by the increase in the term of its duration and complication of its pedagogical tasks.

The following special tendencies of development of professional training of the future teachers of primary education have been revealed: diversification of programs of professional training; professional training of the future teachers of primary

education in two specialties, priority is at the master's level of training of the future primary school teachers; increase of the number of institutions of higher education, where professional training of the future teachers of primary education takes place (through the creation of private institutions of higher education and the opening at universities within the non-teaching specialties of the programs of training teachers of primary education).

In the process of the research, the directions of modernization of the professional training of the future teachers of primary education in Ukraine have been formulated taking into account the progressive experience of the EU countries: the determination of the minimum educational requirements for the professional training of the teacher of primary education and the possibility of further training by the students; modernization of the stage training in higher education institutions; the introduction of two-profile professional training of the future pedagogues, namely: combination of preparation of the primary school teacher and training of educator for pre-school educational institutions; providing the top priority to practical training; increased requirements and in-depth study of foreign languages (level B 2); introduce changes in the process of professional training of the future teachers (lecture form of training should be replaced by active forms of training); insert a combined form of training; provide students with the opportunity to independently choose additional specialization during their studies; involve students and scientific-pedagogical staff more actively in the international exchange of experience; support financially academic mobility.

Key Words: tendencies of development, professional training, professional and pedagogical competence, model of training, primary school teacher, primary education, Eastern Europe.

Підписано до друку 17.12.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 12/18/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.